

DAYALEKTOLOHIYA NG INONHAN SA ISLA DE CARABAO, ROMBLON

ni Jem R. Javier

Hindi maitatanggi ang katotohanang ang Pilipinas ay isa sa mga pinakamasaganang lugar pagdating sa bilang ng wika; sa katunayan, umabot sa 171 ang mga wikang naitala ng Ethnologue ng Summer Institute of Linguistics sa kasalukuyan (Lewis). Ang kalagayan ng Pilipinas bilang isang bansang binubuo ng mahigit 7,100 mga pulo kung saan ang karamihan ay kinatitirikan ng kabundukan ay malaking aspekto na nakaaapekto sa kalagayang pangwika ng bansa. Inihayag ni Constantino (57) na hindi madaling gawain ang magtala ng bilang ng mga wika sa Pilipinas dahil sa iba't ibang dahilan. Isa na rito ang katotohanang hanggang sa kasalukuyan ay maraming mga wika sa Pilipinas ang hindi pa naidodokumento sapagkat mahirap puntahan ang mga pamayanang nagsasalita ng mga ito. Isa pang tinitingnang dahilan ang pagkakaiba sa pananaw ng linggwist at ng mismong *speaker* ng isang partikular na wika. Maaaring ang wikang yaon ay katulad na katulad din naman ng sa iba subalit idinideklara pa rin ng *native speaker* na iba ang kaniyang sinasalitang wika. Bilang *social scientist*, ang linggwist ay hindi maaaring tumutol sa pahayag na ito ng *native speaker* at itala lamang ang pagkakahalintulad sa kaniyang pananaliksik.

Dahil dito, nilalayon ng pag-aaral na ito na sipatin ang sitwasyong pangwika ng isang isla na sakop ng Lalawigan ng Romblon, ang Isla de Carabao. Tutuklasin sa papel na ito ang mga

dialectal variation ng wikang sinasalita sa nasabing lugar, ang wikang Inonhan. Umusbong ang pagnanais na suriin ang linggwistik na sitwasyon ng isla mula sa obserbasyon ng mga tagaroon – ang mga Hambilanon – na sadyang nagkakaroon ng kaibhan ang wika o “salita” kapag nagawi sa ibang bahagi ng kanilang lugar. Hinahangad ng mananaliksik na makapagbigay ng *empirical* na batayan sa mga obserbasyon ng mga Hambilanon tungkol sa mga linguistic variation ng Inonhan sa kanilang isla, batay sa mga prinsipyo ng dayalektolohiya. Hindi lamang upang makuha ang tiyak na bilang ng mga wika sa Pilipinas ang naiaambag ng dayalektolohiya; manapa, ang mga resulta ng ganitong pananaliksik ay makatutulong sa sinumang nagbabalak na gumawa ng gramatika at diksyonaryo ng wikang Inonhan. Bilang isang preliminaryong pag-aaral, gagamiting batayan sa dayalektolohiya ng Inonhan sa Isla de Carabao ang antas na *lexical*.

Wika at/vs. dayalekto

Hanggang sa kasalukuyang panahon marami pa rin ang mayroong miskonsepsyon pagdating sa depinisyon ng wika at dayalek. Ang umiiral na pananaw ng mga Filipino ukol sa wika ay yaong mga pangunahing *lingua franca* na umiiral sa bansa; samantala, dayalek naman daw ang sinasalita ng mga minorya. Para sa iba naman, ang Ingles at iba pang mga wikang dayuhan ang wika samantalang dayalek naman ang mga katutubo sa Pilipinas, kahit pa ang Tagalog.

Sa pag-aaral na ito, bibigyang-kahulugan ang wika at dayalek na nakadepende sa isa't isa. Ang wika, sa isang linggwistik na pananaw, ay sistema ng mga arbitraryong tunog at/o simbolo na ginagamit ng tao upang makipagtalastasan (Todd 6). Ang dayalek naman ay mga variation sa isang partikular na wika, na nagkakaiba lamang sa tunog, ilang salita, at iba pa. Masasabing dalawang magkaibang wika ang sinasalita ng dalawang táong hindi na nagkakaintindihan, o sa linggwistik na terminolohiya, hindi na *mutually intelligible*. Samantala, dayalek lamang ang mga ito kung naiintindihan nila ang isa't isa samantalang napapansin nila ang kaibhan ng kanilang sinasalitang dayalek sa kanilang kausap (Chambers and Trudgill 3).

Comparative linguistics at kasaysayan ng isang wika

Gaya ng nabanggit na, isa sa mga bagay na pinakamadalas mapansin ng mga speaker ay ang mga dayalektal na pagkakaiba-iba ng kanilang mga wika (Chambers and Trudgill 13). Maaaring ang mga dayalek ay labis na magkahawig kung kaya minimal lamang ang nasusumpungang pagkakaiba (ilang tunog o tono sa pagsasalita) o di kaya'y labis na magkaiba (sa antas na *lexical* o *morphological*) kung kaya malapit nang maging mutually unintelligible ang mga ito. Ang mga linguistic variation na makikita sa mga wika at dayalekto ang nag-uudyok sa isang linggwist na suriin ang isang wika mula sa pananaw ng isa pa upang sa pamamagitan ng paghahambing ay maipaliwanag ang kasaysayan at kinahinatnan ng wikang pinag-aaralan.

Ayon kay Comrie, mayroong tatlong batayan sa paghahambing ng mga wika (Comrie 447). Ang dalawa o higit pang wika ay maaaring magkatulad dahil sa kanilang *typological* na katangian. Dahil sa limitado lamang ang bilang ng mga linggwistikong estruktura (e.g., pangungusap, salita, tunog, at iba pa) na kayang likhain ng utak ng tao, hindi maiiwasang magkaroon ng pagkakapare-pareho hindi dahil sa "magkakamag-anak" ang mga wika kung hindi dahil sa nagkataon lamang ito. Halimbawa, ang Ingles ay may istriktong pagkakasunod-sunod ng mga salita sa isang pangungusap, ang mas kilala sa tawag na *SVO* (*subject-verb-object*) order. Hindi maaaring sabihin na dahil sa kapareho ng *word order* ng Ingles ang Indonesian ay masasabing *genetically related* na sila (ang Ingles ay miyembro ng *Indo-European language family* samantalang miyembro naman ng *Austronesian language family* ang Indonesian); sila ay nagkakatulad lamang sa aspektong ito ng estruktura ng kani-kaniyang wika.

Ang konsepto naman ng pagiging "magkamag-anak" ng wika ay dahil sa sila ay itinuturing na *genetically related*. Ipinapalagay, ayon sa historikal na metodolohiya at interpretasyon, na ang mga wikang pinag-aralan ay nanggaling sa isa lamang ancestral na wika at nagkaroon ng magkahiwalay o independent na pagbabago pagdaan ng mahabang panahon. Ibinabatay ang mga ganitong obserbasyon sa mga "residue" ng pagkakaparehas ng mga wika na makikita sa *core vocabulary* nito. Ang *core vocabulary* ay ang set ng mga salita na hindi agad-agad mababago sapagkat nakadikit ito sa pamayanan, halimbawa, ang mga termino para sa bahagi ng katawan, ang mga *material culture* na mahalaga sa pamayanan, at mga panghalip

o *pronoun* (Crowley 171). Ito ay kaiba sa *peripheral vocabulary* na maaaring mapagpalit-palit dala ng pakikipag-ugnayan sa mga karatig-wika (Crowley 171). Marami nang historikal na pag-aaral sa linggwistiks (ilang halimbawa ay ang mga ginawa nina Adelaar; Blust; Tryon; at Zorc) na nagpapatunay na karamihan sa mga wika sa Pilipinas ay magkakamag-anak at kabilang sa isang mas malaking pamilya ng mga wika, ang Austronesian. Sinasakop ng language family na ito ang mga wika mula sa Taiwan, pababa sa Madagascar, hanggang sa pagtawid sa Karagatang Pasipiko pasilangan, sa Easter Island.

Ang ikatlong batayan sa paghahambing ng wika ay ang tinatawag na *aerial* o *geographic*. Dahil sa walang-humpay na pakikipag-ugnayan ng isang pamayanan sa karatig na lugar, hindi maiiwasang ang mga linggwistikong elemento ng isang wika ay maisalin sa isa pang wika na walang tuwirang kaugnayan, genetic o typological (Comrie 449). Dito nakapaloob ang mga *pidgin* at *creole* na pawang produkto ng *language contact*. Sa kasalukuyang takbo ng pamumuhay ng tao, dahil sa mabilis na pag-unlad ng teknolohiya, paliit nang paliit ang daigdig sapagkat pabilis nang pabilis ang komunikasyon. Ang walang-tigil na pakikipagtalastasan ng mga taong galing sa iba't ibang pamayanang may kani-kaniyang wikang sinasalita ay maaari ding magdulot ng pagkakahalintulad dahil sa paghihiraman kinalaunan.

Mula sa mga nabanggit sa itaas, ang ikalawa at ikatlong batayan ang may posibilidad na makalikha ng iba't ibang dayalekto ng isang wika. Ang pag-usbong ng iba't ibang linguistic o dialectal variation ay maaaring dulot ng independent na development ng isang bahagi ng populasyong nagsasalita ng isang wika o di naman kaya'y dulot ng *culture contact* mula sa kaibayong pamayanan.

Dayalektolohiya, lexicostatistics, at dialect geography

Ayon kina Chambers at Trudgill (99), mayroong pitong uri ng batayan sa dayalektolohiya: (1) *lexical*, o ang paglalarawan ng mga pagkakaiba-iba ng mga salitang ginagamit ng speaker ng bawat lugar sa pagtukoy ng bagay, kalagayan, o kilos; (2) *pagbigkas*, kung saan tinitingnan ang paraan ng pagbigkas sa mga lexical item sa iba't ibang lugar kung mayroong pagkakaiba; (3) *phonetic*, ang paghahanap ng pagkakaiba o contrast sa phonetic output; (4) *phonemic*,

o ang pagtingin sa imbentaryo ng mga *distinctive* na segment at suprasegmental ng mga dayalektong pinag-aaralan; (5) *morphological*, kung saan kabilang ang mga *paradigmatic*, *inflectional*, at *derivational* na mga pagkakaiba sa bawat lugar; (6) *syntactic*, kung saan ang finitingnan ay ang pagkakaiba sa aspekto ng pagbubuo ng pangungusap; at (7) *semantic*, o ang pagkakaiba sa pagbibigay-kahulugan sa mga linguistic unit sa bawat lugar na pinag-aaralan.

Bilang isang preliminaryong pag-aaral, gagamiting batayan sa dayalektolohiya ng Inonhan sa Isla de Carabao ang antas na *lexical*. Sinasabing pinaka-*superficial* ang antas na *lexical* dahil ito ang pinakamadalas na nabibingit sa pagbabago; magkagayunman, makapagbibigay pa rin ang *lexical* na datos ng matibay na ebidensya sa kasaysayan ng isang wika (Himes 281). Sa katunayan, madalas na ang mga *lexical* item ang tanging ebidensyang makapagpapalitaw ng mga *dialectal variation* sa loob ng isang wika.

Ang *dialect geography* ay maaaring pag-aralan sa tatlong lapit: "*comparative*, *lexicostatistic*, at *phonostatistic*" (McKaughan 118). Ginagamit ang *comparative* na metodo sa *dialect geography* kapag kapansin-pansin na ang paghihiwalay ng dalawang dayalekto, kung kaya hindi na lamang ang pag-alam sa mga *dialectal variation* ang tinatahak ng ganitong pag-aaral, kundi maging ang paghahanap, o kung hindi man *pag-reconstruct* ng *ancestral language* na pinanggalingan ng mga nasabing dayalekto. Ginagamit naman ang *phonostatistic method* kung ang mga dayalekto ay malabis na magkahawig, at mayroon lamang pagkakaiba sa sistema ng tunog. Samantala, ang *lexicostatistic method* ay pinakamabisa sa pagsusuri ng mga dayalektong may magkakaibang mga *lexical* item, dulot ng paghihiwa-hiwalay ng mga ito.

Sa pag-aaral na ito, gagamitin ang *lexicostatistic* na lapit sa *dialect geography*, alinsunod sa balangkas ni McKaughan. Pagkokompa-komparahin ang mga talaan ng mga salita sa bawat sityo ng isla upang malaman ang mga *cognate percentage*; sa gayon matutuklasan kung gaano kalapit o kalayo na ang mga dayalekto ng Inonhan sa isa't isa. Gayunman, hindi hahantong ang *lexicostatistic* na pamamaraan sa pagkalkula ng panahon kung kailan nag-*diverge* ang mga dayalektong pinag-aaralan, tulad ng kadalasang pinatutunguhan ng *lexicostatistics*.

Ginamit ang method na ito upang mapatingkad ang obserbasyon ng mga taga-Hambil na mutually intelligible pa rin ang mga dayalekto sa kanilang lugar.

Isla de Carabao

Kilala sa maraming pangalan ang Isla de Carabao. Ito ay may provincial name na Hambil, samantalang San Jose City naman ang administrative name nito – sapagkat ang buong isla ay siya ring kalunsuran. Maraming nagsasabing kaya tinawag na Isla de Carabao ang Hambil ay sapagkat kapag tiningnan mula sa papawirin ang isla, mukha itong likod ng kalabaw na nagtatampisaw sa kaniyang paliguan.

Ang San Jose City ay dating nasasakupan ng noon ay Munisipalidad ng Santa Fe, Isla ng Tablas. Noong 18 Hunyo 1961, ang San Jose ay itinaas sa isang municipal district. Pormal na inihayag ang pagkamunisipalidad ng Isla de Carabao o San Jose noong 23 Hunyo 1969 sa ilalim ng Executive Order No. 184 (National Statistics Office). Ang Hambil ay binubuo ng limang barangay at, ayon sa 2007 Philippine Census Information, mayroon itong 9,428 naninirahan.

Inonhan ang wikang sinasalita ng karamihan sa Isla de Carabao. Bukod sa pagiging Hambilanon, ipinakikilala ng mga katutubo sa isla ang kanilang sarili bilang mga Bisaya. Ang ganitong pagkakakilanlan ay hindi nakapagtataka lalo na sa pananaw ng sosyolinggwistiks at historical linguistics. Ipinakikilala ng mga Hambilanon ang kanilang sarili bilang Bisaya; ito ang kanilang etnolinggwistikong pangkat. Ayon kay, makikilala ang etnolinggwistikong grupo ng isang pamayanan ayon sa wikang sinasalita nito (Paz, Gabay sa Fildwurk 3). Ito at ito lamang ang makapagbibigay-kakanyahan sa mga pamayanan sa Pilipinas sapagkat, maliban sa iba't ibang pangkat ng Agta, walang katangiang pisikal ang makapaghihiwalay sa mga pamayanan sa Pilipinas (3), sapagkat ang lahat ay may iisang ninuno lamang – ang mga taong galing sa Taiwan, dating Formosa, na nagsasalita ng Proto-Austronesian.

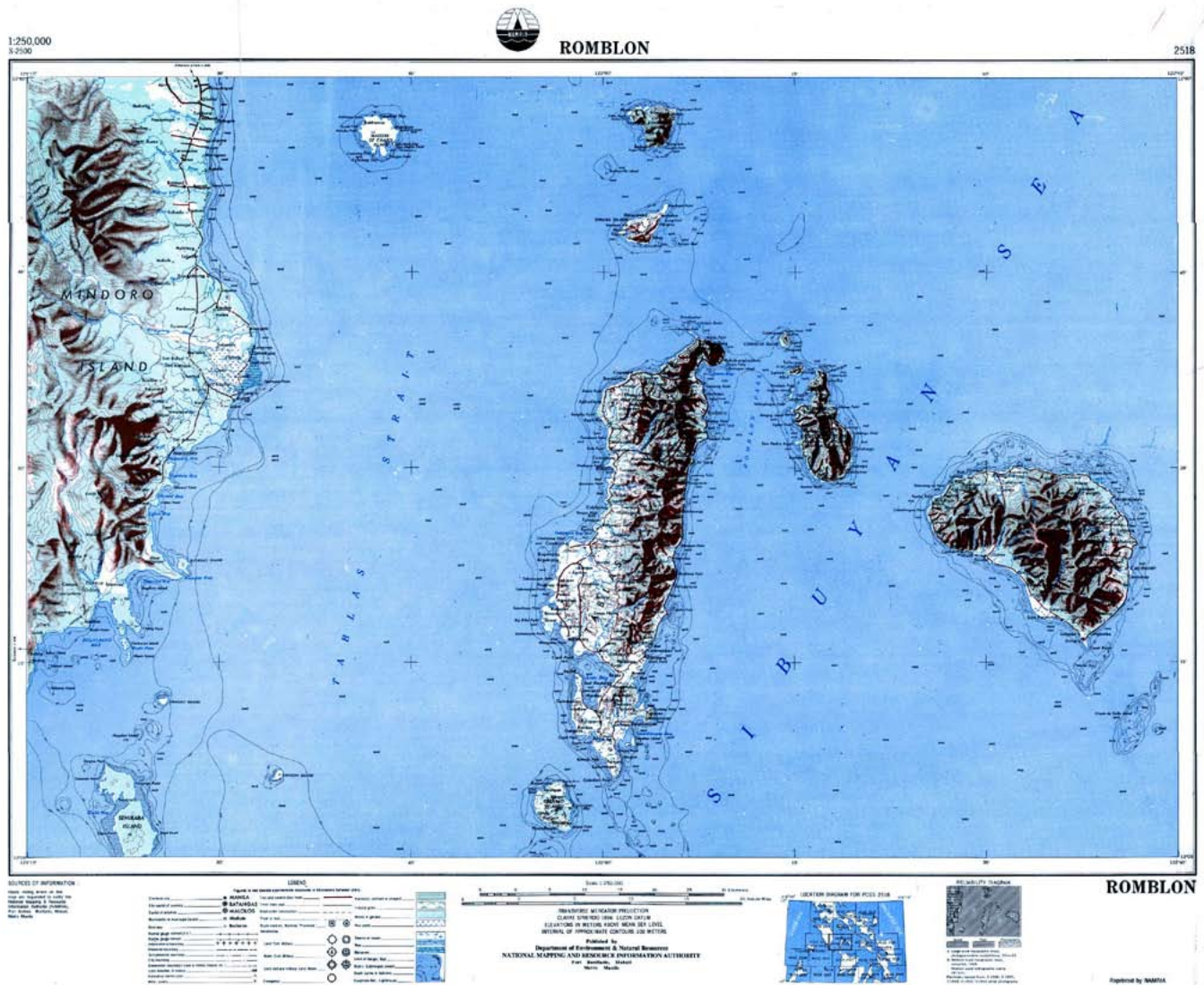

Larawan 1. Mapa ng Isla de Carabao (Romblon).

Napatunayan na sa mga pag-aaral na sa paglipas ng panahon ang isang wika ay magkakaroon ng mga daughter language, na maaaring dulot ng heograpiko o panlipunang paghihiwalay ng populasyong nagsasalita ng nasabing wika. Dahil sa paghihiwalay na ito, nagkakaroon din ng magkahiwalay o independent na mga pagbabago sa wika kung kaya hindi maiiwasang dumating ang pagkakataong hindi na sila nagkakaintindihan.

Bagamat ang Isla de Carabao ay nasasakupan ng Lalawigan ng Romblon, na kabilang sa Rehiyon IVB (Timog Luzon-MIMAROPA), mas malaki ang kaugnayan ng kanilang wika at kultura sa Kabisayaan. Sa katunayan, marami sa kanila ay nagpahayag ng kakayahang makapagsalita

ng iba pang wikang Bisaya tulad ng Aklanon, Kinaray-a, at Romblomanon (National Statistics Office). Habang nasa field, napag-alaman ding ang mga nakatira sa Isla de Carabao ay marunong ding mag-Sebwano, Bantoanon, at Hiligaynon.

Larawan 2. Lokasyon ng Hambil sa pangkat ng mga islang bumubuo sa Lalawigan ng Romblon (National Mapping Resource and Information Authority).

Ang wikang Inonhan ay masasabing genetically related sa iba pang mga wika na nasa ilalim ng West-North-Central Bisayan subgroup (Lewis).

Mapapansing ang mga wikang sinasalita ng mga Hambilanon, ayon sa 2007 Philippine Census Information, ay pawang genetically related sa kanilang *mother tongue*, ang Inonhan. Ibig sabihin, ipinapalagay na ang mga wikang ito ay nanggaling sa iisa lamang ancestral language o protolanguage kung kaya hindi maiiwasan ang malaking pagkakapare-pareho ng mga wikang ito sa larangan ng tunog, sintaksis, at leksikon (Blust, The Greater Central Philippines Hypothesis 73).

Sa katunayan, maraming Hambilanon ang nagsasabing pare-preho lamang ang mga wikang sinasalita nila kahit pa naitatag na ng mga linggwist na magkakaiba ang mga ito sa iba't ibang paraan. Ang pagkakatulad ng typological structure at ang mga ugnayang genetic sa pagitan ng mga wikang ito ang nagbibigay-impresyon sa kanila na ang sinasalita sa buong isla at sa mga karatig-bayan pa ay iisa lamang Bisaya. Mayroon lamang daw Bisayang Inonhan, Bisayang Kinaray-a, Bisayang Romblomanon, at iba pa. Dahil nga rito, bukod sa pagiging Hambilanon, kanilang ipinakikilala ang sarili bilang mga Bisaya.

Metodolohiya

Ang Isla de Carabao, o Lungsod San Jose, ay binubuo ng limang barangay. Bukod sa administratibong yunit ng barangay, nahahati rin ang isla sa mahigit 20 sityo o kumpulan ng mga kabahayan.

Bisayan

I.Banton

a.Bantoanon

II.Cebuan

a.Cebuano

III.Central

a.Peripheral

i.Ati

ii.Capiznon

iii.Hiligaynon

iv.Masbatenyó

v.Porohanon

b.Romblon

i.Romblomanon

c.Warayan

i.Gubat

ii.Samar-Waray

iii.Sorsogon, Masbate

IV.South

a.Butuan-Tausug

i.Butuanon

ii.Tausug

b.Surigao

i.Surigaonon

V.West

a.Aklan

i.Inakeanon

ii.Malaynon

b.Kinarayan

i.Kinaray-a

c.Kuyan

i.Cuyonon

ii.Ratagnon

d.North Central

i.Inonhan

VI. Caluyanun

Larawan 3. Ang Bisayan Subgroup ng mga wika (Lewis).

Sa sityo ipinasya ng mananaliksik na hatiin ang isla sa dahilang mas madalas ang inter-aksyon ng mga kasapi ng mga ito kaysa mas malaking yunit tulad ng barangay. Ginamit ng mananaliksik ang listahan ng 200 lexical items na ginamit ni (Blust, Subgrouping, Circularity and Extinction: Some Issues in Austronesian Comparative Linguistics 57). Minarapat ng mananaliksik na gamitin ang talaang ito ni Blust sapagkat ito ay nakaaagapay sa kultura at paraan ng pamumuhay ng mga informant yayamang ito ang kaniyang ginamit para sa kaniyang fieldwork sa mga wika ng pamilya Austronesia, kung saan kabilang ang Inonhan.

Sa bawat sityo ay may isang grupo ng mga Hambilanon na nagpahayag na Inonhan ang kanilang unang wika at wikang madalas gamitin sa loob ng tahanan. Binibigyang-kahulugan ang terminong 'unang wika' bilang wikang unang natutuhan sa loob ng tahanan sa natural na paraan. Sumusunod ang mga kinatawan ng mga pangkat sa bawat sityo: Pym Brigido, 23, Sityo Pinamihagan; Juliet Enrique, 27, Sityo Lanas; Criselda Brigido, 49, at Abdula Tumbagahan, 41, Sityo Poblacion; Abelita Mariano, 52, Sityo Linderero; Susana Bandala, 85, Sityo Inobahan; Roselien Mariano, 27, Sityo Sa-id; Cristina Magano, 44, Sityo Batacan; Lea Samson, 30, Sityo Tan-agan; Omilyn Samindao, 38, Sityo Hinolugan; Jovy Mariano, 47, Sityo Busay; Roger Cahilig, 49, Sityo Buenavista; Leila Malicsi, 37, Sityo Inihawan; Joseph Benus, 42, Sityo Tipokpok; Margie Gabinete, 33, Sityo Agbarot; Margie Cawaling, 30, at Deborah Enrique, 25, Sityo Maglahob; Reynato Loquinto, 56, at Zaldy Panisa, 42, Sityo Sinungtan; Gelly Tampos, 42, Sityo Combot; Joey Gusmo, 35, at Jonelyn Vicente, 37, Sityo Pawa; Rhoda Mendoza, 58, at Armand Mendoza, 26, Sityo Buyahon; Rosita Magliquian, 50, Sityo Batyay; Josephine Belamino, 22, at Wison Sumbilon, 60, Sityo Tinap-an; at Karen Pablo, 25, Sityo Pacul.

Pinagkompara ng mananaliksik ang bilang ng mga *cognate form* sa pagitan ng isang wika at ng isa pa. Cognates ang dalawang salita kung sila ay magkahawig sa parehong anyo at kahulugan (Crowley 88). Kapag anyo ang pinag-usapan, nangangahulugan ito na ang mga tunog na nakapaloob sa bawat salita ay hindi nalalayo sa bigkas sa isa pang salita.

Ituturing na cognates ang [ʔaʔagʔjan] 'daan' na entry sa ilalim ng Batyay at [ʔaʔagʔjan] 'daan' na entry naman sa ilalim ng Pacul. Ang pagpapalit ng [r] at [l] ay likas sa mga wika sa Pilipinas, ayon sa pag-aaral na ginawa ni (Jacobson 141). Bukod dito, ituturing ding cognate ang mga

salitang-ugat at mga salitang may panlapi, ayon na rin sa prinsipyong inilatag ni (Gudschinsky 614), na nagsasaad na dapat tanggalin ang mga karagdagang *morpheme*. Kung kaya ituturing na cognates ang [pʌ'ŋʌʌŋ] 'pangalan' na entry sa ilalim ng Linderero at ['ŋʌʌŋ] 'pangalan' na entry sa ilalim ng Sinungtan.

Para kay Swadesh (nasa Crowley (173)), ang sumusunod na talaan ang interpretasyon ng cognate percentage ng dalawang representative language:

Term	Cognate percentage
Language	81-100
Family	36-81
Stock	12-36
Microphylum	4-12
Mesophylum	1-4
Macrophylum	< 1

Talaan 1. Cognate percentage at ang kahulugan nito sa pagkakaugnay ng mga wika.

Ibig sabihin, kung ang dalawang representative languages ay may 81-100 cognate percentage, sila ay ipinapalagay na mga dayalekto ng isang wika. Kung ang dalawang representative languages naman ay may 36-81 cognate percentage, sila ay ipinapalagay na dalawang daughter languages na nanggaling sa isang ancestral protolanguage. Ganoon din ang interpretasyon para sa *stock*, *microphylum*, *mesophylum*, at *macrophylum*. Sa malawakang pagtanaw, ang dalawang magkaibang wikang gaya ng Tagalog at Ingles na pawang kasapi ng magkaibang language family (Tagalog ay sa Austronesian at ang Ingles ay sa Indo-European), ay ipinapalagay na mga kasapi ng magkaibang macrophyla.

LAN

99 POB

79 78.5 LIN

80 81 91.5 INO

84 84.5 80 82 SAID

84.5 85 81 83 98 BAT

86.5 87 78.5 80.5 89 89.5 TAN

85.5 85.5 81 84 91.5 91 91 HIN

83.5 84.5 80.5 79.5 84 84 86 84.5 BUS

86.5 86.5 83 84.5 89 89 93 94 84.5 BUE

87 87 81 83 90 89.5 90.5 93 83.5 93.5 INI

87 87 81 85 90 89.5 91 94 83 92.5 94 TIP

88 88 80 82.5 89 87.5 90 91 81.5 92 91.5 91.5 AGB

85.5 85.5 82 82 86.5 88 86.5 90.5 85 90.5 91.5 94 89 MAG

87.5 87 80 81 87 85.5 87 88.5 84.5 90.5 88 90.5 89 90 SIN

88.5 88.5 82 83.5 91.5 90.5 90.5 91.5 84 90.5 92.5 92 92 90.5 89.5 COM

88 87.5 83 83.5 90.5 90.5 88.5 91.5 84.5 91.5 93 90.5 89.5 89 91 94 PAW

88 87 80.5 81.5 91.5 92.5 92.5 91.5 86 92 95 92.5 90.5 90 89 93.5 93 BUY

87 87 82.5 85 90 89.5 91.5 94.5 83.5 93.5 94 94 90 87.5 88.5 93 92 92.5 BAY

83 83 80.5 82.5 87 87.5 85.5 87 81.5 87.5 87 85.5 85 85.5 85 87.5 90 88.5 87 TIN

86.5 86.5 79.5 82 89 88.5 88.5 89.5 83.5 90.5 89 89.5 87 85.5 88 91.5 91 91.5 92.5 89 PAC

Talaan 3. Lexicostatistical na paghahambing ng mga cognate percentages sa bawat sityo.

Kung susuriin ang talaan sa itaas, masasabing ang bawat representative language, ayon sa kanilang lexicon, ay pawang mga dayalekto ng isang wika, ang Inonhan. Mayroong mga correspondence na nakapagtala ng kulang 80% tulad ng Lanas at Lindero (79%), Poblacion at Lindero (78.5%), Lindero at Tan-agan (78.5%), Lindero at Pacul (79.5%), at Inobahan at Busay (79.5%), subalit ang mga ito ay napakalapit na sa 80% at kung kakalkulahin ay binubuo lamang ito ng isa hanggang tatlong lexical items.

Interpretasyon ng datos

Mula sa mga nakalap na datos sa pagsasagawa ng fieldwork, ang pagpa-plot ng bawat lexical item sa mapa ang susunod na hakbang upang maitatag ang *isogloss*.² Ang isogloss ang *imaginary line* na naghihiwalay sa mga dayalek o wika. Sa magkabilang panig ng isogloss makikita ang linggwistik na pagkakaiba ng dalawang lugar na pinag-aaralan, at kapag nakapagtala ng iisang pattern ang mga isogloss na ipa-plot sa isang mapa, mabubuo ang bundle ng isogloss at makabubuo ng kongklusyon hinggil sa dayalekto o wika na sinasalita sa bawat lugar na pinag-aaralan. Naging matagumpay sina Hernandez, Paz (Ay Hao: Ang Dayalek ng Tagalog sa Rizal) at Paz (Isang Preliminaryong Pag-aaral ng Tagalog sa Rizal) sa pag-*establish* ng dayalektolohiya ng kani-kaniyang wikang pinag-aralan.

Ipinakita ni Hernandez (114) ang awtonomiya ng Rinconada bilang isang wika sa pamamagitan ng dayalektolohiya. Ginamit niya ang lexical at phonological na batayan sa paggagradong mga dayalekto at mula roon ay nakongklud na hindi lamang isang hiwalay na wika ang Rinconada na bago ang nasabing pag-aaral ay itinuturing na isang dayalekto ng Bikol, kundi ang wikang Rinconada ay may dalawang dayalek. Sa pag-aaral naman ni Paz, ipinakitang may iba't ibang dayalekto ng Tagalog na matatagpuan sa lalawigan ng Rizal (Paz, Isang Preliminaryong Pag-aaral ng Tagalog sa Rizal 17). Bukod sa naimapa niya ang mga isogloss sa Rizal at naipakitang may mga kani-kaniyang dayalekto ang mga bayan at lungsod dito, binigyang-diin din ni Paz ang pagiging multi-disiplinaryo ng Linggwistiks; makapagbibigay ng matibay na ebidensya ang pag-aaral ng (kasaysayan ng) wika at dayalekto sa paglalahad ng kasaysayan ng lugar at galaw ng mga tao (Paz, Ay Hao: Ang Dayalek ng Tagalog sa Rizal 19).

Sa pag-aaral ng dayalektolohiya ng wikang Inonhan sa Isla de Carabao, walang malinaw na isogloss ang maitatatag, batay sa datos na nakalap. Masyadong kalat ang mga salita sa buong isla, at hindi makakita ng pagkukumpulan ng mga salita na maaaring makapagbigay ng kakaibang feature sa isang lugar. Sapagkat sa antas pa lamang ng isogloss ay hindi na makagagawa ng mapa, lalo't higit ang bundle ng isogloss. Masasabing nakasabog ang mga lexical item sa iba't ibang sityo ng Isla de Carabao.

Talaan 4. Isogloss Set #1

Ang sumusunod na talaan ay nagpapakita ng mga isogloss na nagkukumpulan upang maipakita ang pagkakahiwalay ng Busay sa iba pang sityo ng Isla de Carabao. Sumusunod naman sa talaan sa ibaba ang mga mapang kumakatawan sa mga miyembro ng unang isogloss set³ na ito.

‘kanan’	[ˈkʌnʌn] (Bus)
	[tɔʔɔ] (Pin, Lan, Pob, Lin, Ino, Sa-id, Bat, Tan, Hin, Bue, Ini, Tip, Agb, Mag, Sin, Com, Paw, Buy, Bay, Tin, Pac)
‘hininga’	[hɪʔɲʌb] (Bus)
	[ɡɪnʰʌwʌ] (Pin, Lan, Pob, Lin, Ino, Sa-id, Bat, Tan, Hin, Bue, Ini, Tip, Agb, Mag, Sin, Com, Paw, Buy, Bay, Tin, Pac)
‘taba’	[tʌʔbʌʔ] (Bus)
	[tʌmʔbɔk] (Pin, Lan, Pob, Lin, Ino, Sa-id, Bat, Tan, Hin, Bue, Ini, Tip, Agb, Mag, Sin, Com, Paw, Buy, Bay, Tin, Pac)
‘init’	[ɡɪnʔɔt] (Bus)
	[ʔɪnɪt] (Pin, Lan, Pob, Lin, Ino, Sa-id, Bat, Tan, Hin, Bue, Ini, Tip, Agb, Mag, Sin, Com, Paw, Buy, Bay, Tin, Pac)
‘panhik’	[sʊʔnɔd] (Bus)
	[ˈsʌkʌʔ] (Pin, Lan, Pob, Lin, Ino, Sa-id, Bat, Tan, Hin, Bue, Ini, Tip, Agb, Mag, Sin, Com, Paw, Buy, Bay, Tin, Pac)
‘sila’	[sɪnʔdʌ] (Bus)
	[sʌnʔdʌ] (Pin, Lan, Pob, Lin, Ino, Sa-id, Bat, Tan, Hin, Bue, Ini, Tip, Agb, Mag, Sin, Com, Paw, Buy, Bay, Tin, Pac)

'piga'	[pi'gʌʔ] (Bus)
	[hiŋ'gʌʔ] (Ini, Mag, Buy)
	[ʔpʊgʌʔ] (Pin, Lan, Pob, Lin, Ino, Sa-id, Bat, Tan, Hin, Bue, Tip, Agb, Sin, Com, Paw, Bay, Tin, Pac)WW
'buhol'	[burəm'bɔd] (Bus)
	[bug'kus] (Pin, Lan, Pob, Lin, Ino, Ini, Tip, Agb, Mag, Sin, Com, Paw, Buy, Bay, Tin, Pac);
	[bu'rɔn] (Sa-id, Bat)
	[hu'bʌd] (Tan)
	[hi'gɔt] (Hin, Bue)
'ikli'	[ʔik'siʔ] (Bus)
	[ʔi'sut] (Pin, Lan, Pob, Lin, Mag, Sin)
	[tʌg'ʔɔd] (Ino, Sa-id, Bat, Tan, Hin, Bue, Ini, Tip, Agb, Com, Paw, Buy, Bay, Tin, Pac)
'kipot'	[si'ʔɔt] (Bus)
	[ʔkitid] (Pin, Lan, Pob, Ino, Agb, Com, Pac)
	[si'kip] (Lin)
	[ʔkipɔt] (Sa-id, Bat, Tan, Hin, Bue, Ini, Tip, Paw, Buy, Bay, Tin)
	[ʔi'sut] (Mag, Sin)
'luwag'	[lu'wʌŋ] (Bus)
	[lu'wʌg] (Pin, Lan, Pob)
	[hʌ'lɔg] (Lin, Ino)
	[ʔlʌpʌd] (Sa-id, Bat, Hin, Mag)
	[lu'gʌʔ] (Tan, Bue, Ini, Tip, Agb, Sin, Com, Paw, Buy, Bay, Tin, Pac)

Base sa talaan sa itaas, malinis ang *demarcation* ng Busay at ang nalalabing mga sityo para sa unang anim na mga lexical item. Kapansin-pansin ang pagka-*unique* ng Busay para sa mga salitang tinutumbasan sa Filipino na 'kanan' ([ˈkʌnʌn] sa Busay samantalang [tʰʔʔ] sa mga nalalabing sityo); 'hininga' (Bus [hiˈŋʌb] at iba pa [ɡɪnˈhʌwʌ]); 'taba' (Bus [tʌˈbʌʔ] at iba pa [tʌmˈbʌk]); 'init' (Bus [ɡɪnˈʔʌt] at iba pa [ˈʔɪnɪt]); 'panhik' (Bus [suˈnʌd] at iba pa [ˈsʌkʌʔ]); at 'sila' (Bus [sɪnˈdʌ] at iba pa [sʌnˈdʌ]).

Samantala, bagama't consistent ang pag-iisa ng Busay sa iba pang mga sityo sa mga lexical item para sa 'piga', 'buhol', 'ikli', 'kipot', at 'luwag', mapapansin ang pagkalat ng mga tinumbasang salita sa ibang mga sityo, dahilan upang magkaroon ng dalawa o higit pang *equivalent forms*.

Makikita naman sa mga sumusunod na mapa ang pag-plot ng isogloss sa Busay relatibo sa mga natitirang sityo ng Isla de Carabao.

Larawan 4.
Dialectal map para sa 'kanan'.

Larawan 5.
Dialectal map para sa 'hininga'.

Larawan 6.
Dialectal map para sa 'taba'.

Pinamihagan

Larawan 7.
Dialectal map para sa 'init'.

Pinamihagan

Larawan 8.
Dialectal map para sa 'panhik'.

Pinamihagan

Larawan 9.
Dialectal map para sa 'sila'.

Pinamihagan

Larawan 10.
Dialectal map para sa 'piga'.

Larawan 11.
Dialectal map para sa 'buhol'.

Larawan 12.
Dialectal map para sa 'ikli'.

Larawan 13.
Dialectal map para sa 'kipot'.

Larawan 14.
Dialectal map para sa 'luwag'.

Talaan 5. Isogloss Set #2

Ipinakikita ng sumusunod na talaan ang mga lexical item na nagpapakita ng isa pang posibleng (kumpol ng) isogloss.

'pana'	[ˈtɪrʌ] (Tin)
	[pʌˈnʌʔ] (Pin, Lan, Pob, Lin, Ino, Sa-id, Bat, Tan, Hin, Bus, Bue, Ini, Tip, Agb, Mag, Sin, Com, Paw, Buy, Bay, Pac)
'buhangin'	[bʌˈlʌs] (Tin)
	[bʌˈrʌs] (Pin, Lan, Pob, Lin, Ino, Sa-id, Bat, Tan, Hin, Bus, Bue, Ini, Tip, Agb, Mag, Sin, Com, Paw, Buy, Bay, Pac)

‘sunog’	[sʊ'gʌʔ] (Tin)
	[‘sunɔŋ] (Pin, Lan, Pob, Lin, Ino, Sa-id, Bat, Tan, Hin, Bus, Bue, Ini, Tip, Agb, Mag, Sin, Com, Paw, Buy, Bay, Pac)
‘itim’	[ʔi'tim] (Tin)
	[ʔi'tɔm] (Pin, Lan, Pob, Lin, Ino, Sa-id, Bat, Tan, Hin, Bus, Bue, Ini, Tip, Agb, Mag, Sin, Com, Paw, Buy, Bay, Pac)
‘ulap’	[gʌl'ʔɔm] (Tin)
	[pʌ'ŋʌnɔd] (Pin, Lan, Pob, Lin, Ino, Tan, Hin, Bus, Bue, Ini, Tip, Agb, Mag, Sin, Com, Paw, Buy, Bay, Pac)
	[‘ʔʊlʌp] (Sa-id, Bat)
‘dalawa’	[dʌlʊ'wʌ] (Tin)
	[‘dʌjwʌ] (Pin, Lan, Pob, Lin, Ino, Tan, Hin, Bus, Agb, Sin, Paw, Buy, Bay, Pac)
	[dʌl'wʌ] (Sa-id, Bat, Bue, Ini, Tip, Mag)
	[dʌr'wʌ] (Com)
‘ito’	[‘ditɔ] (Tin)
	[mʌʔʊ'jʌ] (Pin, Lan, Pob, Lin, Tan, Bue, Ini, Mag, Paw)
	[ʔi'jʌ] (Ino, Hin, Bus, Tip, Sin)
	[ʔi'tɔ] (Sa-id, Bat, Pac)
	[jʌ] (Agb, Com, Bay)
	[ɕʌ] (Buy)
‘sipsip’	[sɪ'jɔp] (Tin)
	[sʊp'sɔp] (Pin, Lan, Pob, Sa-id, Bat, Tan, Hin, Bus, Bue, Ini, Tip, Agb, Mag, Sin, Com, Paw, Buy, Bay, Pac)
	[gʌlʊt'gɔt] (Lin, Ino)

'hikab'	[ˈdujɔŋ] (Tin)
	[pɿŋɔjˈʔɿb] (Pin, Lan, Pob, Sa-id, Tan, Hin, Bus, Bue, Tip, Agb, Sin, Com, Bay, Pac)
	[ˈhɿpɔʔ] (Lin, Ino)
	[tɿŋˈʔɿb] (Bat, Ini, Mag, Buy)
	[gmˈhɿwɿ] (Paw)
'tama'	[mɿˈjɿd] (Tin)
	[ˈtuʔɔd] (Pin, Lan, Pob)
	[kɿˈbɿhɿn] (Lin, Ino)
	[ˈtɿmɿʔ] (Sa-id, Bat, Tan, Hin, Bus, Bue, Ini, Tip, Agb, Mag, Sin, Com, Paw, Buy, Bay, Pac)

Para sa pangalawang isogloss set na ito, makikita ang paghihiwalay ng Tinap-an sa ibang mga sityo. Sa katunayan, nakapagtala ng 10 mga lexical item na ang katumbas sa variety ng Inonhan sa Tinap-an ay walang kapareha sa nalalabing mga sityo. Ang unang apat na salita ay maituturing na malinis, relatibo sa Tinap-an: 'pana' (ang form ay [ˈtɿɿ] sa Tinap-an samantalang [pɿˈnɿʔ] naman sa iba pang mga sityo); 'buhangin' (Tin [bɿˈlɿs] at iba pa [bɿˈrɿs]); 'sunog' (Tin [suˈgɿʔ] at iba pa [ˈsunɔŋ]); at 'itim' (Tin [ʔɿˈtɿm] at iba pa [ʔɿˈtɿm]).

Samantala, mapapansin pa ring nakakalat ang mga posibleng isogloss sa buong isla para sa natitirang anim na lexical item.

Matutunghayan sa mga mapa sa ibaba ang pagkakatatag ng Tinap-an bilang posibleng variety ng Inonhan sa Isla de Carabao.

Larawan 15.
Dialectal map para sa 'pana'.

Larawan 18.
Dialectal map para sa 'itim'.

Larawan 17.
Dialectal map para sa 'sunog'.

Larawan 16.
Dialectal map para sa 'buhangin'.

Larawan 19.
Dialectal map para sa 'ulap'.

Larawan 20.
Dialectal map para sa 'dalawa'.

Larawan 21.
Dialectal map para sa 'ito'.

Larawan 22.
Dialectal map para sa 'sipsip'.

Larawan 23.
Dialectal map para sa 'hikab'.

Larawan 24.
Dialectal map para sa 'tama'.

Talaan 6. Isogloss Set #3

Sumusunod ang talaan na kumakatawan sa ikatlong isogloss set na naihan mula sa datos na nakalap sa fieldwork sa Isla de Carabao.

'higa'	[hɪ'gʌʔ] (Sa-id, Bat)
	[hɪŋ'gʌʔ] (Pin, Lan, Pob, Lin, Ino, Tan, Hin, Bus, Bue, Ini, Tip, Agb, Mag, Sin, Com, Paw, Buy, Bay, Tin, Pac)
'dilaw'	[dɪ'lʌw] (Sa-id, Bat)
	[dʊ'lʌw] (Pin, Lan, Pob, Lin, Ino, Tan, Hin, Bus, Bue, Ini, Tip, Agb, Mag, Sin, Com, Paw, Buy, Bay, Tin, Pac)

'ulap'	[ʔulap] (Sa-id, Bat)
	[gʌlʔom] (Tin)
	[pʌʔʌnɔd] (Pin, Lan, Pob, Lin, Ino, Tan, Hin, Bus, Bue, Ini, Tip, Agb, Mag, Sin, Com, Paw, Buy, Bay, Pac)
'buhol'	[buʔrɔn] (Sa-id, Bat)
	[buɡʔkus] (Pin, Lan, Pob, Lin, Ino, Ini, Tip, Agb, Mag, Sin, Com, Paw, Buy, Bay, Tin, Pac)
	[huʔbʌd] (Tan)
	[hiʔgɔt] (Hin, Bue)
	[burɔmʔbɔd] (Bus)
'iyon'	[ʔidʔtɔ] (Sa-id, Bat)
	[ʔigʔtɔ] (Tan)
	[mʌʔuʔtɔ] (Pin, Lan, Pob, Bue, Ini, Tip, Mag, Sin, Paw, Buy, Tin, Pac)
	[ʔiʔjɔn] (Lin, Ino, Bus)
	[tɔ] (Hin, Agb, Com)
	[rʌn] (Bay)

Limang lexical item ang nagpalitaw sa Sa-id at Batacan bilang posibleng lunan ng isang isogloss bundle sa isla. Dalawa sa mga ito ang maituturing na malinis; ang termino para sa 'higa' at 'dilaw' ay unique sa dalawang sityo ([hiʔgʌʔ] at [diʔlʌw]) samantalang may iisa rin lamang na equivalent form sa iba pang nalalabing mga sityo ([hiŋʔgʌʔ] at [duʔlʌw]).

Samantala, para sa tatlong nalalabing mga lexical item, nakakalat pa rin ang isogloss para sa mga sityo maliban sa Sa-id at Batacan.

Ang mga mapa sa ibaba ang representasyon ng pag-plot sa Sa-id at Batacan bilang carrier ng kumpol ng isogloss, relatibo sa mga nalalabing sityo sa isla.

Larawan 25.
Dialectal map para sa 'higa'.

Larawan 26.
Dialectal map para sa 'dilaw'.

Larawan 27.
Dialectal map para sa 'ulap'.

Larawan 28.
Dialectal map para sa 'buhol'.

Larawan 29.
Dialectal map para sa 'iyon'.

Talaan 7. Isogloss Set #4

Narito naman ang talaan na kumakatawan sa isa pang isogloss set na natagpuan sa datos na nakalap.

'bulate'	[bʊ'latɪ] (Pac)
	['bitʊs] (Pin, Lan, Pob, Lin, Ino, Sa-id, Bat, Tan, Hin, Bus, Bue, Ini, Tip, Agb, Mag, Sin, Com, Paw, Buy, Bay, Tin)
'daan'	[ʔalʌg'jʌn] (Pac)
	[ʔalʌg'jʌn] (Tan, Bue, Bay)
	['dʌlʌn] (Pin, Lan, Pob, Lin, Ino, Sa-id, Bat, Hin, Bus, Tip, Agb, Mag, Sin, Com, Paw, Buy)
	[ʔʌgɪ] (Ini, Tin)
'hagis'	[ʔit'sʌ] (Pac)
	[pɪ'lʌk] (Pin, Lan, Pob, Lin, Ino, Sa-id, Bat, Ini, Tip, Agb, Com, Paw, Bay)
	[hʌ'bɔj] (Tan, Hin, Bus, Bue, Sin, Buy)
	[li'bʌg] (Mag, Tin)
'alam'	[ʔʌ'lʌm] (Pac)
	[ʔʊ'sɔj] (Pin, Lan, Pob, Sa-id, Bat, Hin, Bus, Bue, Ini, Tip, Agb, Mag, Sin, Com, Paw, Buy, Bay, Tin)
	[kɪ'lʌlʌ] (Lin, Ino)
	[ʔʌn'tɪgɔ] (Tan)

Sa ikaapat na isogloss set, mayroong apat na salita ang nagpakita ng unique na feature para sa Pacul vis-a-vis ibang mga sityo sa isla. Isa rito – 'bulate' – ay nagpapakitang ang Pacul ay

may kakaibang equivalent form samantalang may iisa lamang para sa nalalabing mga sityo ([bu'lati] sa Pacul samantalang ['bitus] naman sa mga nalalabing sityo).

Nakakalat pa rin ang isogloss para sa nalalabing mga salita; magkagayunman, lumilitaw pa rin ang uniqueness ng Pacul, batay sa mga nakalap na form.

Tunghayan sa mga sumusunod na mapa ang representasyon ng isogloss set na itinanghal ng talaan sa itaas.

Larawan 30.
Dialectal map para sa 'bulate'.

Larawan 31.
Dialectal map para sa 'daan'.

Larawan 32.
Dialectal map para sa 'hagis'.

Larawan 33.
Dialectal map para sa 'alam'.

Talaan 8. Isogloss Set #5

Ang huling isogloss set sa ibaba ay nagpapakita ng posibleng pagkakatatag ng Tan-agan bilang kuta ng hiwalay na dayalekto ng Inonhan.

‘tubig’	[ʔɪɾɪmˈnʌn] (Tan)
	[ˈtʊbɪg] (Pin, Lan, Pob, Lin, Ino, Tin)
	[ˈtʊbɪʔ] (Sa-id, Bat, Hin, Bus, Bue, Ini, Tip, Agb, Mag, Sin, Com, Paw, Buy, Bay, Pac)

'buhol'	[hʊ'bʌd] (Tan)
	[bʊg'kʊs] (Pin, Lan, Pob, Lin, Ino, Ini, Tip, Agb, Mag, Sin, Com, Paw, Buy, Bay, Tin, Pac);
	[bʊ'rɔn] (Sa-id, Bat)
	[hi'gɔt] (Hin, Bue)
	[burɔm'bɔd] (Bus)
'alam'	[ʔʌn'tɪgɔ] (Tan)
	[ʔʊ'sɔj] (Pin, Lan, Pob, Sa-id, Bat, Hin, Bus, Bue, Ini, Tip, Agb, Mag, Sin, Com, Paw, Buy, Bay, Tin)
	[kɪ'lʌlʌ] (Lin, Ino)
	[ʔʌ'lʌm] (Pac)
'iyon'	[ʔɪg'tɔ] (Tan)
	[mʌʔʊ'tɔ] (Pin, Lan, Pob, Bue, Ini, Tip, Mag, Sin, Paw, Buy, Tin, Pac)
	[ʔɪ'jɔn] (Lin, Ino, Bus)
	[ʔɪd'tɔ] (Sa-id, Bat)
	[tɔ] (Hin, Agb, Com)
	[rʌn] (Bay)

Ang huling isogloss set ay kakikitahan ng paghihiwalay ng Tan-agan sa iba pang mga sityo ng isla. Gayunman, sa lahat sa apat na lexical item na iniahon, makikitang maliban sa Tan-agan, nakakalat pa rin ang mga probable isogloss sa buong isla. May iba't ibang equivalent form na tumutumbas sa iba't ibang sityo; at sa kabila nito, ay walang pattern na mahihinuha dahilan upang hindi maging madali ang pag-plot sa mapa. Ang mga mapa sa ibaba ay nagrepresent sa mga impormasyong nasa talaan ng ikalimang isogloss set.

Larawan 34.
Dialectal map para sa 'tubig'.

Larawan 35.
Dialectal map para sa 'buhol'.

Larawan 36.
Dialectal map para sa 'alam'.

Larawan 37.
Dialectal map para sa 'iyon'.

Batay sa mga itinanghal na datos na nakalap, kapansin-pansin ang pag-angat ng limang set ng isogloss na kumakatawan sa ilang sityo sa Isla de Carabao na mayroong mga lexical item na doon lamang makikita, relatibo sa nalalabing mga sityo. Kung pagbabatayan ang mga depinisyon ng wika, dayalekto, at iba pang konseptong pinagsasaligan ng pananaliksik na ito, masasabing ang limang isogloss set ay kumakatawan sa limang dayalekto ng Isla. Ito ay sa dahilang sa bawat sityo ay may humigit-kumulang 80% cognate percentage sa bawat isa, na nagsasabing mga dayalekto ang bawat isang representative doon. Inihahayag naman ng resulta ng dialect geography na may mga terminong doon lamang ginagamit; ito naman ang nagsa-satisfy sa lexicostatistical na antas ng dialect geography, tulad ng finalakay sa itaas.

Batay sa mga natagpuang isogloss set, mayroong limang matatag na dayalekto ang Inonhan: Inonhan-Busay, Inonhan-Tinap-an, Inonhan-Pacul, Inonhan-Tan-agan, at Inonhan-Sa-id-Batacan. Pinagbasehan sa kongklusyong ito ang tatlo o higit pang lexical items na sa kani-kaniyang sityo lamang makikita, relatibo sa iba pang sityo. Ibig sabihin, mapapansing may kani-kaniyang feature ang mga nasabing lugar na maituturing na unique sa buong isla. Ang mga unique na feature na ito ang nagpahiwalay sa lima sa nalalabing mga sityo ng isla. Gayunman, hindi mapasusubalian ang katotohanang labis na nakakalat ang mga lexicon, dahilan upang maging mahirap ang paghanap ng mga bundle of isogloss na siya namang susi upang makapag-plot ng mga isogloss sa isla. Sa huli, masasabing malaki ang posibilidad na marami ang mga dayalekto ng Inonhan sa Isla de Carabao, at hindi lamang ang limang lumitaw dahil sa lexicostatistic na pamamaraan.

KONGKLUSYON AT REKOMENDASYON

Ang pag-aaral ng dayalektolohiya ng Inonhan sa Isla de Carabao ay panimula pa lamang. Marami pa ang dapat tuklasin hinggil sa kalagayang pangwika ng lugar na ito. Ipinapalagay na kung mas maraming datos sa Inonhan ang mae-*elicit* mula sa isla, magiging mas conclusive ang mga resulta ng dayalektolohiya.

Ang shared cognates na humigit-kumulang 80% sa lahat ng sityo ng isla ay nagpapatunay na pawang mga dayalekto ang mga ito ng Inonhan. Gayunman, limitado ang bilang ng mga

isogloss na maipa-plot sa mapa kahit pa maraming mga lexical item ang nagkakaiba-iba sa bawat sityo. Nakapagtala ng ilang mga sityo o pangkat ng mga sityo na may tatlo o higit pang bilang ng mga lexical item na kapansin-pansing doon lamang matatagpuan. Hindi na isinama sa presentasyon ng datos ang mga sityong may iisa o dadalawa lamang lexical item. Ito ay dahil sa halos pangkaraniwan na lamang ang sitwasyon kung saan may bilang ng mga salita na masasabing unique feature ng lugar. Dahil dito, *erratic* ang *behaviour* ng mga isogloss at hindi gaanong malaki ang nasasakupan ng mga isogloss bundle na natagpuan.

Magkagayunman, hindi masasabing conclusive ang mga resulta ng pananaliksik na ito. Pangunahing dahilan nito ang kalat-kalat na mga isogloss sa kabuuan ng isla. Kung susuriin, ipinakikita lamang ng datos sa itaas na ang bawat sityo ay may kani-kaniyang feature na sa maraming pagkakataon ay doon lamang matatagpuan.

Inaasahang sa pamamagitan ng pag-aaral na ito sisidhi ang interes sa pag-aaral ng dayalektolohiya, na siyang makatutulong sa pagtatatag ng isang maayos na linguistic atlas ng Pilipinas. Ang pagsusuri sa kalagayang dialectal ng isang wika tulad ng Inonhan ay makapag-aambag din sa leksikograpiya nito, sa pamamagitan ng pagtuklas sa iba't ibang terminong ginagamit ng iba't ibang varieties ng nasabing wika. Ang mga resulta ng pag-aaral sa dayalektolohiya ng wika ay makapagbubuwag din ng mga miskonsepsyon ng mga tao pagdating sa wika at dayalekto; at sa pamamagitan nito ay lubos na mauunawaan hindi lamang ang wika, kundi maging ang pagkakakilanlan.

-
- 1 Ang pag-aaral na ito tungkol sa dayalektolohiya ng Inonhan maging sa linggwistik na sitwasyon ng Isla de Carabao ay nasa ilalim ng Gawad Saliksik-Wika na ipinagkaloob ng Sentro ng Wikang Filipino ng Unibersidad ng Pilipinas Diliman (UPD-SWF).
 - 2 Maliban sa buong baybay ng sityo, gagamitin din ang mga sumusunod na daglat: Pin (Pinamihagan), Lan (Lanas), Pob (Poblacion), Lin (Lindero), Ino (Inobahan), Bat (Batacan), Tan (Tan-agan), Hin (Hinolugan), Bue (Buenavista), Bus (Busay), Ini (Inihawan o Nihawan), Tip (Tipokpok), Agb (Agbarot/Agborot), Mag (Maglahob), Sin (Sinungtan), Com (Combot), Paw (Pawa), Buy (Buyahon), Bay (Batyay/Batiay), Tin (Tinap-an), at Pac (Pacul).
 - 3 Ang kabuuan ng mga wordlist na nakalap mula sa mga sityo ng isla ay nasa pangangalaga ng Tanggapan ng UPD-SWF.
 - 4 Hinalaw ang terminong isogloss set, maging ang metodolohiya sa lexicostatistic na antas ng dialect geography sa (Walrod 2-6).

MGA SANGGUNIAN

Mga Aklat

- Adelaar, Alexander. *The Austronesian languages of Asia and Madagascar: A historical perspective*. Ed. Alexander Adelaar at Nikolaus Himmelmann. London at New York: Routledge, 2005. Nakalimbag.
- Blust, Robert "Subgrouping, Circularity and Extinction: Some Issues in Austronesian Comparative Linguistics." *Selected Papers from the Eighth International Conference on Austronesian Linguistics*. Taipei: Academia Sinica, 1999. Nakalimbag.
- . "The Greater Central Philippines Hypothesis." *Oceanic Linguistics* 30 (1991): 73-129. Nakalimbag.
- Chambers, Jack at Peter Trudgill. *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press, 1980. Nakalimbag.
- Comrie, Bernard "Linguistic Typology." *Linguistics: The Cambridge Survey I Linguistic Theory: Foundations*. Ed. Frederick Newmeyer. Cambridge: Cambridge University Press, 1988. Nakalimbag.
- Constantino, Ernesto. "Current Topics in Philippine Linguistics." *Parangal Cang Brother Andrew: Festschrift for Andrew Gonzalez on his Sixtieth Birthday*. Ed. Maria Lourdes Bautista,

- Teodoro Llamzon, and Bonifacio Sibayan. Manila: Linguistic Society of the Philippines, 2000. Nakalimbag.
- Crowley, Terry. *Introduction to Historical Linguistics*. Oxford: Oxford University Press, 1997. Nakalimbag.
- Gudschinsky, Sarah. "The ABC's of Lexicostatistics." *Word* 12 (1956): 175-210. Nakalimbag.
- Hernandez, Jesus Federico. "Ang Wikang Rinconada sa Bikol." MA thesis. University of the Philippines Diliman, 1998. Nakalimbag.
- Himes, Ronald. "The Relationship of Umiray Dumaget to Other Philippine Languages." *Oceanic Linguistics* 41 (2002): 275-94. Nakalimbag.
- Jacobson, Marc. "Phones in Philippine Languages." *Studies in Philippine Linguistics* 3 (1979): 138-64. Nakalimbag.
- McKaughan, Howard. "A Study of Divergence in Four New Guinea Languages." *American Anthropologist* 66 (1964): 236-77. Nakalimbag.
- National Statistics Office. "Romblon: Vol. I - Demographic and Housing Characteristics." *2000 Census of Population and Housing Report No. 2 + 79 D (Romblon)*. 2000. Nakalimbag.
- Paz, Consuelo J. *Gabay sa Fildwurf*. Quezon City: University of the Philippines Press, 2005. Nakalimbag.
- "Romblon." Brochure. Department of Tourism, Philippines, n.d.
- Swadesh, Morris. "Linguistics as an Instrument of Prehistory." *Language in Culture and Society: A Reader in Linguistics and Anthropology*. Ed. Dell Hymes. New York: Harper and Row, 1964. Nakalimbag.
- Todd, Loreto. *An Introduction to Linguistics*. London: Longman Group Ltd., 1987. Nakalimbag.
- Tryon, Darrell "Proto-Austronesian and the Major Austronesian Subgroups." *The Austronesians: Historical and Comparative Perspectives*. Ed. Peter Bellwood, James Fox, at Darrell Tryon. Canberra: The Australian National University, 1995. 17-38. Nakalimbag.
- Walrod, Michael R. "Three Criteria for Establishing Dialect Boundaries." *Studies in Philippine Linguistics* 2 (1978): 1-35. Nakalimbag.
- Zorc, David. "The Genetic Relationships of Philippine Languages." *FOCAL II: Papers from the Fourth International Conference on Austronesian Linguistics*. Canberra: Pacific Linguistics, 1986. 147-170. Nakalimbag.

Artikulo sa Journal

Paz, Consuelo J. "Ay Hao: Ang Dayalek ng Tagalog sa Rizal." *The Archive* (1994): 19-30.
—. "Isang Preliminaryong Pag-aaral ng Tagalog sa Rizal." *The Archive* (1994): 1-18.

Materyal mulang Internet

Lewis, M. Paul. *Ethnologue: Languages of the World*. 2009. Web. 01 Mayo 2012 <<http://www.ethnologue.com/>>.

National Mapping Resource and Information Authority. *Romblon Topographic Map*. 28 September 2010 <<http://www.namria.gov.ph/Downloads/topoMap250/romblon.jpg>>.

National Statistics Office. *2007 Philippine Census Information*. 01 Mayo 2012 <<http://www.census.gov.ph/data/census2007/index.html>>.